

Н. І. Бернадська

Новела

НОВЕЛА (від італ. *novella* – новина) – епічний жанр, що належить до канонічних, тобто таких, котрі мають стійкі ознаки. Одну з них влучно визначив Й. Гете – «новела не що інше, як нечувана подія». Також її жанротвір. складниками є динамічне розгортання сюжету, напружена інтрига, тяжіння до зображення однієї конфлікт. ситуації, наскрізні деталі, символи, чітка композиція, що завершується «пуантом» – несподів. розв’язкою, яка парадоксально перекреслює логіку розвитку поперед. сюжет. колізій. Чітка внутр. організація новели зумовлює її лаконічність, точність і виразну експресивність зображал.-виражал. засобів, мінімум персонажів та описів. Оскільки одна з визначал. ознак Н. – парадоксальність, то для цього жанру характерний широкий діапазон пафосу: сатир., коміч., драм., трагічний. У Н. зазвичай присутній оповідач, який імітує усну манеру оповіді й розповідає щось смішне, страшне, часто повчальне. Звідси – така особливість сюжетно-композиц. розгортання, як обрамлення. Етимологічно слово «Н.» означає неймовірну новину, що швидко поширюється завдяки своїй курйозності та незвичайності. Згодом такі оповідки почали записувати. Їх фіксують у давньогрец. та давньорим. літ-рах як вставні епізоди. На становлення Н. вплинули міфол. метаморфози, фантаст. казк. елементи. Своім корінням вона сягає анонім. творів середньовіч. літ-ри, в яких простежуються незвичайні інтриги, сатир.-жартівл. ситуації, анекдот. оповіді. Це, напр., нім. шванки, франц. фаблію, італ. фацеції, які стали прообразом Н., їх поширювали усно. Як окремий жанр Н. оформилася в епоху Відродження у творчості Дж. Бокаччо, який створив зб. «Decameron» («Декамерон», 14 ст.). Більшість її сюжетів – це розгортання іскромет. анекдоту чи незвичай. випадку в Н. як окрему оповідь, що увібрала в себе поперед. досвід письменства. Відтоді Н. з’явилася в Англії, Франції, Німеччині, Іспанії. Розквіт Н. припав на епоху Романтизму. Якщо під пером Дж. Бокаччо – це коротка оповідь про новину, часто анекдот. змісту, то романтики культивують у цьому жанрі гру випадку, який втручається у буденність, трагічно-іронічну тональність. Письменники-реалісти насажують Н. психологізмом, драм. колізіями, ліризмом, зосереджують увагу не на описі зовн. виявів життя, а на відтворенні складних душев. трагедій персонажів, а модерністи – парадоксальністю й абсурдом, апелюючи до худож. відтворення зламів людських доль і ролі випадку в них. Сучасна Н. зазнала трансформацій: у ній з’явилися гротеск, умовність, експерим. ускладненість форми. Вона часто нагадує розгорнуту неоднозначно трактовану репліку в суперечці, що провокує

читача на обговорення порушеної проблеми. Водночас зберігається осердя цього жанру – анекдотичність, незвичайність буден. життєвої ситуації або гідного подиву достовір. істор. факту. Відтак у Н. зображується багатство життєвих колізій, що не завжди підлягають законам буття – соц., морал., психол., естетичним, а доля героя демонструє відносність усіляких готових норм і роль випадку в житті людини. Визнаними майстрами Н. у світ. літературі є Е. Гоффманн, П. Меріме, Е. По, Гі де Мопассан, В. Коллінз, О. Генрі, С. Цвайг, Л. Піранделло, Акутаґава Рюноске, А. Чехов, І. Бунін, В. Набоков, В. Фолкнер, Ф. Кафка, Дж. Джойс, Х. Борхес, Х. Кортасар, А. Карпентьєр, Ж.-П. Сартр, Е.-М. Гемінґвей, М. Павич. У літ-рах Сходу становлення Н. припадає на 17 ст. У китай. літературі родоначальником цього жанру став Пу Сунлін, автор зб. новел «Оповіді Ляо Чжая про незвичайне», що нараховує бл. 500 творів цього жанру. У япон. літературі одним із перших новелістів був Іхару Сайкаку, відомий зб. «П'ятеро закоханих жінок», «Історія любовних пригод самотнього чоловіка», «Історія любовних пригод самотньої жінки». У слов'ян. літ-ри жанр Н., переважно бокаччів. зразка, проник порівняно пізно, лише в 19 ст. Як зазначав І. Денисюк, цей термін зустрічається в повісті «Варнак» Т. Шевченка (1853–54) у мовленні персонажів. Проте вперше в укр. періодиці він використаний на визначення жанру твору «Гуцулка» О. Авдиківського (часопис «Боян», 1867). Н. в укр. літературі використала досвід оповід. жанрів нар. творчості. І. Франко слушно зауважив: «Новела – се, можна сказати, найбільш універсальний і свобідний рід літератури, найвідповідніший нашому нервовому часові... В новелі найлегше авторові виявити найрізніші сторони свого таланту, блиснути іронією, зворушити нас впливом сконцентрованого чуття, очарувати майстерною формою» («3 останніх десятиліть ХІХ віку» // «ЛНВ», 1901, т. 15). Свого розквіту укр. Н. набула на поч. 20 ст. Майстрами цього жанру в укр. літературі виявили себе В. Стефаник, М. Коцюбинський, М. Яцків, Б. Лепкий, В. Винниченко, І. Липа, Г. Косинка, Микола Хвильовий, Б. Антоненко-Давидович, Ю. Яновський, Ірина Вільде, Гр. Тютюнник, Є. Гуцало, Вал. Шевчук. В укр. літературі остан. десятиліть Н. представлена у творчості В. Медведя, Є. Кононенко, Г. Пагутяк, Л. Пономаренко, Ю. Гудзя, О. Лишеги, К. Москальця, О. Жовни, В. Портяка, К. Мотрич, Л. Тарнашинської, М. Матіос, В. Даниленка. Інколи Н. ототожнюють із оповіданням або ж вважають його різновидом. Проте у сучас. літературознавстві утверджується думка про змістову й структурну своєрідність Н., адже, хоч і оповідання, і Н. тяжіють до худож. відтворення одного буттєвого моменту, однієї суперечності, між ними простежується помітна відмінність. Так, у Н. стрімко розвиваються події й несподівано розв'язується конфлікт, фінал. подія (кульмінація-«пуант» завершує дію) за своїм змістово-емоц. наповненням дорівнює усім поперед. подіям, герой уже сформований, переважає усний тип оповіді, новеліст уникає розлогих замальовок, а в оповіданні менш напружений сюжет, який, зазвичай, розгортається від експозиції до розв'язки і не виявляє у характері персонажів нових винятк. рис, конфлікт (і його художнє розв'язання) позбавлений алогічності та парадоксальності, оскільки він присвячений звичай. життєвим подіям, чимало описових елементів – пейзажів, портретів, інтер'єрів, автор. характеристик. Н.

відрізняється від ін. епіч. жанрів зацікавленням долею окремої людини. Вона стала одним із ранніх жанрів романіч. змісту. Н. має такі ж жанр. різновиди, як і роман.

Рекомендована література

1. Майфет Г. Природа новели. Ч. 1–2. Х., 1928–29;
2. Якубовський Ф. Від новели до роману: Етюди про розвиток української художньої прози ХХ століття. К., 1929;
3. Мартич Ю. Путь новели. К., 1941;
4. Білецький Ф. Оповідання. Новела. Нарис. К., 1966;
5. Фащенко В. В. Новела і новелісти. К., 1968;
6. Його ж. Із студій про новелу: Жанрово-стильові питання. К., 1971;
7. Мелетинский Е. М. Историческая поэтика новеллы. Москва, 1990;
8. Кирилюк А. Универсалии культуры и семиотика дискурса. Новелла. О., 1998;
9. Денисюк І. Розвиток української малої прози ХІХ – початку ХХ ст. Л., 1999;
10. Пащенко М. В. Метафорична природа новели: структура, рецепція, концептуалізація. О., 2009;
11. Бровко О. О. Новела в структурі української прози: модифікації та функції. Лг., 2011;
12. Колінько О. П. «Цілий світ у краплі води...»: компаративний дискурс української і російської новели кінця ХІХ – початку ХХ ст. Бердянськ, 2012.

Бібліографічний опис:

Новела / Н. І. Бернадська // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-73172>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).